

Юридична психологія. Видання друге

Проаналізовано сучасний стан юридичної психології в системі психологічних знань; окреслено предмет, об'єкт і завдання цієї науки, охарактеризовано систему юридичної психології та розглянуто історію її розвитку. Також описано методи та методологію юридичної психології; розглянуто психологічні особливості злочинних дій, особливості психічних станів засуджених до позбавлення волі. Розкрито проблеми, які пов'язані з особистістю неповнолітнього злочинця, та соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. Значну увагу приділено соціальнопсихологічним особливостями кримінально-виконавчої психології. Розглянуто психологічні проблеми груп та колективу засуджених, злочинних угруповань, рецидивістів та конфлікту серед засуджених до позбавлення волі. Визначено соціальнопсихологічні особливості виправлення ув'язнених.

Для студентів, магістрів, аспірантів та викладачів закладів вищої освіти, працівників правоохоронних органів, юристів, адвокатів, слідчих, юридичних психологів.

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

В. Й. Бочелюк, С. Ф. Денисов,
М. С. Панов, А. В. Турубарова

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2-ге видання, передоблене та доповнене

Видавництво
«К Н Т»
Київ — 2024

УДК 159.9:34.01(075.8)

Ю 70

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради (протокол № 7 від 16.04.2024)*

Рецензенти:

Бохонкова Ю. О. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Шевяков О. В. — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Юридична психологія. 2-ге вид. перероблене та доповнене: навч. посібник / В. Й. Бочелюк, М. С. Панов, С. Ф. Денисов, А. В. Турубарова. — Київ: Вид. «КНТ», **Ю 70** 2024. 410 с.

ISBN 978-966-373-403-3

Проаналізовано сучасний стан юридичної психології в системі психологічних знань; окреслено предмет, об'єкт і завдання цієї науки, охарактеризовано систему юридичної психології та розглянуто історію її розвитку. Також описано методи та методологію юридичної психології; розглянуто психологічні особливості злочинних дій, особливості психічних станів засуджених до позбавлення волі. Розкрито проблеми, які пов'язані з особистістю неповнолітнього злочинця, та соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. Значну увагу приділено соціально-психологічним особливостями кримінально-виконавчої психології. Розглянуто психологічні проблеми груп та колективу засуджених, злочинних угруповань, рецидивістів та конфлікту серед засуджених до позбавлення волі. Визначено соціально-психологічні особливості виправлення ув'язнених.

Для студентів, магістрів, аспірантів та викладачів закладів вищої освіти, працівників правоохоронних органів, юристів, адвокатів, слідчих, юридичних психологів.

ISBN 978-966-373-403-3

УДК 159.9:34.01(075.8)

© Бочелюк В. Й., Панов М. С., Денисов С. Ф., Турубарова А. В., 2024.

© Видавництво «К Н Т», 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ	7
1.1. Психологія як наука. Предмет і завдання юридичної психології..	7
1.2. Психологія в системі наук. Система юридичної психології.....	20
1.3. Історія розвитку юридичної психології	34
РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДІВ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	41
2.1. Загальна характеристика методології та методів пізнання в юридичній психології	41
2.2. Конкретні методи психолого-юридичних досліджень	55
2.3. Соціально-психологічні методи виправлення правопорушника	63
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ	82
3.1. Особистісна мотивація злочинних дій.....	82
3.2. Особливості групової мотивації злочинних дій	102
РОЗДІЛ 4. ПСИХОЛОГІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ. 109	
4.1. Особистість неповнолітнього злочинця	109
4.2. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх.....	122
4.3. Правова свідомість неповнолітнього правопорушника.....	137
4.4. Виховна робота з умовно засудженими неповнолітніми.....	146
РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	160
5.1. Загальна теорія психічних станів	160
5.2. Класифікація психічних станів осіб, позбавлених волі	178
5.3. Загальні закономірності впливу на зміну психічних станів засуджених до позбавлення волі	193
РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	207
6.1. Особистість засудженого як об'єкт кримінально-виконавчого впливу.....	207
6.2. Соціально-психологічна характеристика рецидивістів та особливості їх виправлення.....	227

6.3. Колектив та його роль у виправленні засуджених до позбавлення волі	251
РОЗДІЛ 7. СУБКУЛЬТУРА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	267
7.1. Типологія деформації особистості злочинців молодіжного віку.....	267
7.2. Формування кримінальної субкультури в молодіжному середовищі і її макро-, мезо- та мікросередовищні детермінанти.....	292
РОЗДІЛ 8. КОРЕКЦІЙНА РОБОТА ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ.....	341
8.1. Загальні положення корекційних програм, спрямованих на вдосконалення соціально-виховної й реабілітаційної роботи із засудженими за злочини проти громадського порядку та моральності	341
8.2. Психологічні особливості дослідження засуджених за злочини проти громадського порядку та моральності	345
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	358

ВСТУП

Вивчаючи життя, психологічна наука серед різноманіття багатьох проблем встановлює закономірності та знання, які необхідні кожному, хто покликаний впливати на людей, спрямовувати їх зусилля, виховувати. Сказане повною мірою стосується діяльності установ виконання покарань.

Відомо, що разом із загальною психологією існують і її окремі галузі (педагогічна, інженерна, військова, психологія праці тощо, які також мають свої завдання), пов'язані з участю в тій або іншій спеціальній галузі суспільної практики, які обслуговують потреби різних сфер державного, господарського та культурного життя суспільства.

У сфері відносин, регульованих правом, у правоохоронній діяльності психічне життя людей нерідко набуває своєрідних рис, а психологічні закономірності виступають в особливих поєднаннях, які не властиві іншим умовам життя.

Боротьба зі злочинністю не може бути достатньо успішною без використання відповідних рекомендацій психологічної науки. Необхідність здійснення цієї діяльності на науковій основі й об'єктивна потреба в комплексній розробці проблем боротьби з антигромадськими проявами породили широкі міждисциплінарні зв'язки юридичних наук із суміжними галузями знання.

Боротьба з антигромадськими проявами може бути достатньо ефективною лише тоді, якщо її вести науково обґрунтованими методами та засобами. Однією з вимог такої обґрунтованості є всебічне врахування специфіки суб'єкта, зокрема особливостей його соціально-психологічної характеристики. Стосовно проблеми боротьби з антигромадськими проявами це означає необхідність виявлення й постійного врахування соціально-психологічних компонентів, які мають певний істотний вплив на вчинки та дії людей: потреби, інтереси, життєві прагнення, настрої та переживання, специфіку їх прояву в різних вікових і соціальних групах та своєрідності зміни особистості. Знання вказаних психологічних особливостей надає змогу визначити необхідні форми й засоби впливу на різні прояви антигромадських дій та вчинків людей.

Необхідність знання психології суб'єкта зумовлена й самим механізмом функціонування антигромадських явищ. Ці явища об'єктивізуються у вчинках і діях людей. У кожному конкретному випадку зовнішні чинники виражаються через духовний світ особистості й набувають тієї або іншої форми антигромадського прояву. І якщо вся сукупність антигромадських явищ є щодо особистості об'єктивним соціальним фактом, існування якого не залежить від її волі й свідомості, то той чи інший аморальний або злочинний вчинок (дія) є наслідком реалізації спонукань, волі та інших особливостей окремої особистості. Впливаючи на цю особистість, на її дії та вчинки, суспільство тим самим впливає й на антигромадські явища загалом. Тому виявлення соціально-психологічної

характеристики суб'єкта антигромадських проявів має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення.

Мета посібника – показати, що в практиці установ виконання покарань існують можливості виявляти та фіксувати особистісні властивості ув'язнених, норми й відносини в їх групах, які визначають їх діяльність та поведінку.

Автори прагнули передусім показати напрями дії на особистісні властивості засуджених, при цьому детально аналізуючи соціальне середовище місць позбавлення волі, показуючи його значущість при виникненні конкретних ситуацій, що сприяють вчиненню протиправних дій або, навпаки, дій, які закріплюють позитивні властивості кожної окремої особистості й колективу загалом.

РОЗДІЛ 1

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

1.1. Психологія як наука. Предмет і завдання юридичної психології

Внутрішній світ кожної окремої людини називають також суб'єктивним, підкреслюючи тим самим його належність конкретному суб'єкту, оскільки сприймає, мислить, переживає завжди певна людина. Існує ще одне позначення її внутрішнього, суб'єктивного світу – психологічний світ, психологія людини. Усі вищезазнані поняття в цьому контексті є синонімічними. Для позначення реальності внутрішнього світу користуються також поняттям «душевне життя людини». Відтак, душевне життя людини, або її внутрішній (суб'єктивний) світ – це специфічна галузь науки психології.

Внутрішнє життя людини є надзвичайно різноманітним. У своїй свідомості вона зберігає образи світу, у якому живе, має уявлення про те, що її оточує, розуміє й пояснює природне й соціальне середовище. Інакше кажучи, людина особисто формує світогляд – картину світу і образ самої себе (образ Я) у цьому світі. Але образ світу в людини відрізняється від образу, створеного в природознавстві та суспільствознавстві. І не тому, що в цього індивіда він є менш повним, менш адекватним і розчленованим. Людські образи, уявлення і думки, за визначенням О. Леонтьєва [2], є упередженими, вони пронизані емоціями, відчуттями, переживаннями. У виразі «суб'єктивний світ людини» є ще один відтінок – людське сприйняття зовнішнього світу, яке є живим, емоційно забарвленим і залежить від бажань суб'єкта, його настроїв, що нерідко призводить до спотворення істинної картини. Неможливо уявити собі людину, позбавлену відчуттів і переживань. Наш внутрішній досвід вчить, що предмети, які не викликають емоційного відгуку в нашій душі, залишають нас байдужими, сприймаються як зовнішній фон.

Саме наявність вищих почуттів: сорому, розкаяння, совісті, любові тощо – відрізняє людину від тварини. Цікаво, що упередженість розуму людини стала непереборною перешкодою на шляху створення штучного інтелекту, який відтворює мислення людини. «Розумні» машини можуть багато чого: швидко рахувати, «перебирати» безліч варіантів і знаходити оптимальні, реалізувати складні програми, але вони нездатні відчувати і переживати. Однак розум і почуття не вичерпують усього різноманіття внутрішнього світу людини. Вона мислить і діє заради чогось; одна й та сама подія може глибоко торкнутися її почуттів, а може залишити байдужою. Існує ще один пласт душевного життя, який пояснює складність людської поведінки, – це бажання, прагнення, наміри, інтереси, потреби, ідеали. Вони є рушійною силою, визначають активність устремління.

Книги, які можуть вас зацікавити

Розслідування окремих видів злочинів.
Навчальний посібник

Захист прав
військовослужбовців
та членів їх сімей

Цивільний процес:
навчальний посібник

Юридична психологія.
Підручник

Міжнародне право прав
людини

Перейти до галузі права
Філософія та психологія права

Перейти на сайт →